

Η διεθνής κρίση και η Ελληνική Οικονομία: Διλήμματα και προτάσεις

Γιάννης Στουρνάρας
Καθηγητής Οικονομικών του Πανεπιστημίου Αθηνών
και
Επιστημονικός Διευθυντής του IOBE

A. Η διεθνής κρίση

- Η τρέχουσα διεθνής οικονομική κρίση είναι κυρίως κρίση φερεγγυότητας και ρευστότητας του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Προήλθε από ένα συνδυασμό παραγόντων, όπως:
 - η χαλάρωση των ρυθμιστικών κανόνων
 - η ‘προκυκλικότητα’ των κανόνων κεφαλαιακής επάρκειας
 - η έλλειψη επαρκούς εποπτείας του λεγόμενου «σκιώδους» τραπεζικού συστήματος (hedge funds, private equity funds)
 - η έλλειψη διεθνούς συντονισμού μεταξύ των εποπτικών αρχών

-
-
- η έλλειψη διαφάνειας
 - η ανάπτυξη πολύπλοκων παράγωγων προϊόντων
 - η υπερβολικά χαλαρή, για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, νομισματική πολιτική στις ΗΠΑ
 - η έλλειψη αποτελεσματικής εταιρικής διακυβέρνησης και ελέγχου, εκ μέρους των μετόχων, του τραπεζικού συστήματος
 - το σύστημα κινήτρων και αμοιβών των στελεχών, το οποίο ευνόησε την υπερβολική ανάληψη κινδύνων

-
- Το χρηματοπιστωτικό σύστημα αναπτύχθηκε γοργά τις τελευταίες δύο δεκαετίες και διαδραμάτισε κομβικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη. Όσο το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα ήταν, ή τουλάχιστον θεωρείτο, εύρωστο και ευσταθές, συνέβαλε και στην εξομάλυνση των μεγάλων μακροοικονομικών ανισορροπιών μεταξύ χωρών και περιοχών του κόσμου, χρηματοδοτώντας με άνεση χώρες με ελλειμματικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών από τους πόρους χωρών με πλεονασματικό ισοζύγιο.
 - **Στην ουσία, το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα έμοιαζε με μια οικονομική ομοσπονδία, υπερβαίνοντας σύνορα, διαφορετικές κυβερνήσεις, πολιτικά συστήματα και νομίσματα.**

-
-
- Μια από τις σημαντικότερες επιπτώσεις της κρίσης είναι η μείωση των ρυθμών χρηματοδότησης των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών από τις τράπεζες. Η απότομη αυτή διακοπή δεν είναι αποτέλεσμα στενότητας πόρων παγκοσμίως, αλλά:

-
- α) Της ξαφνικής αλλαγής της στάσης των δανειστών έναντι των δανειζομένων λόγω του φόβου (κινδύνου) μη δυνατότητας εκπλήρωσης των υποχρεώσεών τους
 - β) Των προβλημάτων κεφαλαιακής επάρκειας των τραπεζών λόγω των υψηλών απωλειών κεφαλαίων που προέκυψαν από τις ζημιές που υπέστησαν, αφενός από τα προβληματικά δάνεια, τα οποία παρείχαν χωρίς φειδώ σε πιστούχους αμφιβόλου φερεγγυότητας, και αφετέρου από τις επενδύσεις χαρτοφυλακίου υψηλού ρίσκου που πραγματοποίησαν
 - γ) Της ‘προκυκλικότητας’ των κανόνων για την κεφαλαιακή επάρκεια, που τώρα, εν μέσω της κρίσης, απαιτούν σημαντικά, πρόσθετα κεφάλαια για το τραπεζικό σύστημα, χωρίς να έχουν μεριμνήσει γι’ αυτά στην ανοδική φάση του οικονομικού κύκλου.

-
-
- Παρά τις υψηλούς κόστους προσπάθειες διάσωσης των τραπεζών, ιδιαίτερα στις ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο, ο «φαύλος κύκλος» της ‘απομόχλευσης’, δηλαδή των αρνητικών και αλληλοτροφοδοτούμενων αναδράσεων μεταξύ ζημιών των τραπεζών, μείωσης της πιστωτικής επέκτασης, πραγματικής οικονομίας και χρηματιστηριακών αξιών, συνεχίζεται.
 - Το ΔΝΤ, έχοντας υπολογίσει πριν από έξι μήνες περίπου τις συνολικές ζημίες του τραπεζικού συστήματος σε περίπου 1 τρισ. δολάρια, στις τελευταίες εκτιμήσεις του διπλασίασε το ποσό αυτό. **Μεγάλο μέρος του προβλήματος είναι ακριβώς η αβεβαιότητα και η μη συμμετρική πληροφόρηση για το μέγεθος των ζημιών.**

-
-
- Οι τράπεζες δεν είναι πρόθυμες να προβούν σε νέο δανεισμό, αν δε σιγουρευτούν πρώτα για το ύψος των κεφαλαίων που θα απαιτήσει η αποπληρωμή των επισφαλών δανείων, τα οποία χορηγήθηκαν κατά τα προηγούμενα έτη και εμφανίζονται ακόμα στον ισολογισμό τους.

-
-
- Οι δύο βασικές προτάσεις που συζητώνται διεθνώς για την οριστική αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος και του διλήμματος πολιτικής περιλαμβάνουν:
 - α) Την προσωρινή κρατικοποίηση τραπεζών μετά τη διαγραφή κεφαλαίων που αντιστοιχούν στις πραγματικές ζημιές τους
 - β) Τη δημιουργία τραπεζών- συλλεκτών «αποβλήτων», με την αγορά από το δημόσιο και τοποθέτηση σ' αυτές των «τοξικών» περιουσιακών στοιχείων των τραπεζών

-
-
- Το βασικό ερώτημα σήμερα είναι πόσο θα διαρκέσει η κρίση. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό εξαρτάται από τη συνισταμένη των εξής αντίρροπων δυνάμεων που επενεργούν στο σύστημα:
 - α) Ζημίες του τραπεζικού συστήματος και αβεβαιότητα για το ακριβές μέγεθός τους (αρνητική δύναμη)
 - β) Αντίδραση των δημοσιονομικών και νομισματικών αρχών στην κρίση (θετική δύναμη)
 - γ) Συντονισμός κυβερνήσεων και κεντρικών τραπεζών (θετική δύναμη αλλά όχι ακόμη σε πλήρη ανάπτυξη)
 - δ) Πτώση τιμών πετρελαίου και αγαθών (θετική δύναμη)

-
- ε) Χαμηλές τιμές περιουσιακών στοιχείων (θα μετατραπεί σε θετική δύναμη όταν οι επενδυτές αρχίσουν να επενδύουν σ' αυτά)
 - στ) Επιλογή θεσμικού σχήματος αντιμετώπισης των ζημιών των τραπεζών (θα μετατραπεί σε θετική δύναμη όταν αποφασιστεί)
 - ζ) Προσδοκίες για τις πρωτοβουλίες του Προέδρου Obama (θετική δύναμη προς το παρόν)
 - η) Εξαγγελία νέας αρχιτεκτονικής εποπτείας και ρυθμιστικού πλαισίου του τραπεζικού συστήματος (θετική δύναμη)
 - θ) Ρόλος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας στην αντιμετώπιση της κρίσης (παραμένει ερωτηματικό): Θα παράσχει δάνεια 'έσχατης ανάγκης' στις τράπεζες (lender of last resort); Θα αγοράσει ομόλογα των κρατών-μελών της Ευρωζώνης, όπως κάνει η Ομοσπονδιακή Κεντρική Τράπεζα (Fed) των ΗΠΑ;

B. Η Ελληνική Οικονομία

- Η συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωζώνη ήταν ευεργετική. Δεν ήταν όμως αρκετή για να προστατεύσει την ελληνική οικονομία από τη μεγάλη διεύρυνση των επιτοκιακών περιθωρίων δανεισμού (spreads) του δημοσίου και των τραπεζών. Αυτό συνέβη διότι:
 - 1) Η διεθνής κρίση συνέβαλε στην εστίαση των διεθνών αγορών χρήματος και κεφαλαίου στις στρεβλώσεις της ελληνικής οικονομίας, και ιδιαίτερα στα υψηλά ‘δίδυμα’ ελλείμματα (ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και γενικής κυβέρνησης) και αντιστοίχως στο υψηλό εξωτερικό και δημόσιο χρέος.
 - 2) Στην παράγωγο αγορά ασφαλιστηρίων συμβολαίων χρέους (CDS) δεν ασφαλίζονται μόνο κάτοχοι ομολόγων έναντι ενδεχόμενου κινδύνου χρεοκοπίας χωρών ή επιχειρήσεων, αλλά δραστηριοποιούνται και κερδοσκόποι που στοιχηματίζουν ότι θα διαλυθεί η Ευρωζώνη.

Παρά τις έντονες χρηματοπιστωτικές επιπτώσεις της διεθνούς κρίσης στην ελληνική οικονομία που μόλις επισημάνθηκαν, ο ρυθμός οικονομικής ανάπτυξής της δεν έχει επηρεαστεί σημαντικά, αν και αναμένεται να επηρεαστεί περισσότερο το τρέχον έτος. Πράγματι, ο ετήσιος ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ το 2008 ήταν 3.0%, έναντι οριακά θετικού αντίστοιχου ρυθμού της Ευρωζώνης. Αυτό συνέβη διότι:

-
-
- 1) Η ελληνική οικονομία είναι σχετικά εσωστρεφής (π.χ. εξάγει μόνο το 20% περίπου του ΑΕΠ έναντι 80% της Ιρλανδίας)
 - 2) Δεν έχουν επηρεαστεί οι τιμές των ακινήτων στο βαθμό που έχουν επηρεαστεί σε άλλες χώρες-μέλη της Ευρωζώνης
 - 3) Τα ίδια κεφάλαια των τραπεζών δεν έχουν υποστεί απομείωση αντίστοιχη με αυτή των άλλων τραπεζών της Ευρωζώνης
 - 4) Οι πραγματικοί μισθοί αυξάνονται
 - 5) Η δημοσιονομική πολιτική είναι επεκτατική
 - 6) Η πιστωτική επέκταση προς τον ιδιωτικό τομέα συνεχίζει να κινείται με διψήφιους ρυθμούς

-
-
- Στο πλαίσιο αυτό η οικονομική πολιτική καλείται να αναλάβει ρόλο:
 - α) Άμβλυνσης των επιπτώσεων της διεθνούς κρίσης στην ελληνική οικονομία βραχυπροθέσμως και
 - β) Εξάλειψης των εστιών της αβεβαιότητας μακροπροθέσμως.

 - Η επιτυχία της οικονομικής πολιτικής θα εξαρτηθεί κυρίως από το αν η Ελλάδα πείσει ότι διαθέτει ένα μακροπρόθεσμο πρόγραμμα δημοσιονομικής, διαρθρωτικής και θεσμικής προσαρμογής, στην ουσία ένα νέο αναπτυξιακό πρότυπο.

-
-
- i. Τα περιθώρια άσκησης επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής στην Ελλάδα για την αντιμετώπιση της κρίσης είναι περιορισμένα.
- Θα ήταν ευκτέο η άσκηση της δημοσιονομικής πολιτικής να ήταν αντικυκλική, με πλεονάσματα ή μηδενικά ελλείμματα στις ανοδικές φάσεις του κύκλου ώστε να υπάρχουν περιθώρια ελλειμμάτων στις καθοδικές φάσεις, όπως η τωρινή. Δυστυχώς όμως δεν ήταν. Στο πλαίσιο αυτό, η αύξηση του συγχρηματοδοτούμενου από την Ε.Ε. Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων είναι ο μόνος αποτελεσματικός τρόπος επηρεασμού της εγχώριας ζήτησης και άμβλυνσης των επιπτώσεων της κρίσης χωρίς ουσιαστική επίπτωση στο έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης, παράλληλα με μία προσωρινή αύξηση των επιδομάτων ανεργίας. Δεν είναι σκόπιμη, ούτε εφικτή, η αύξηση των λοιπών καταναλωτικών δημοσίων δαπανών και η δημιουργία κλίματος παροχών, αφού, όπως ήδη επισημάνθηκε, ενέχει τον κίνδυνο περαιτέρω διεύρυνσης των επιτοκιακών περιθωρίων δανεισμού (spreads) του ελληνικού δημοσίου και επομένως του κόστους του χρήματος στην Ελλάδα, με αρνητικές επιπτώσεις στις επενδύσεις και την κατανάλωση.

-
-
- ii. Η χαλάρωση της νομισματικής πολιτικής που ασκείται από τις κεντρικές τράπεζες και η άσκηση επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής από χώρες που διαθέτουν τα περιθώρια, αναμένεται να έχουν θετική επίπτωση και στην ελληνική οικονομία.
- Όμως, η χαλάρωση της νομισματικής πολιτικής δεν μετατρέπεται αυτομάτως σε χαμηλότερα επιτόκια αγοράς στις τρέχουσες συνθήκες κρίσης, κυρίως διότι αυτή (η διεθνής κρίση) έχει προκαλέσει ‘κρίση εμπιστοσύνης’ μεταξύ των τραπεζών και αλλαγή της στάσης τους έναντι των δυνητικών κινδύνων των αντισυμβαλλομένων, είτε αυτοί είναι τράπεζες, είτε επιχειρήσεις, είτε ιδιώτες.

-
-
- Η διαδικασία της απομόχλευσης (deleveraging) θα καθορίσει σε μεγάλο βαθμό τις οικονομικές εξελίξεις, τη διάρκεια και το μέγεθος της κρίσης και στην Ελλάδα. Όπως στην ανοδική φάση του οικονομικού κύκλου υπήρχε θετική αλληλεξάρτηση δύο κατευθύνσεων μεταξύ (α) των θετικών μακροοικονομικών εξελίξεων και (β) των θετικών αποτελεσμάτων των τραπεζών, έτσι και στην καθοδική. Οι παρεμβάσεις των κυβερνήσεων με τα διασωστικά πακέτα των τραπεζών σκοπό έχουν να «βάλουν φρένο» σε αυτό τον καθοδικό αλληλοτροφοδοτούμενο κύκλο, με την ενίσχυση της κεφαλαιακής επάρκειας και της ρευστότητας των τραπεζών.

-
-
- Το Ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα δεν είναι εκτεθειμένο σε «τοξικά» περιουσιακά στοιχεία και η κεφαλαιακή του επάρκεια δεν κινδυνεύει από αυτά. Οι κίνδυνοι που αντιμετωπίζει σχετίζονται με τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην ποιότητα των δανείων που έχει χορηγήσει, συμπεριλαμβανομένων των πιστωτικών και των συναλλαγματικών κινδύνων στις χώρες της Βαλκανικής. Από την πλειοψηφία των αναλύσεων που έχουν δει το φως της δημοσιότητας προκύπτει ότι η ενίσχυση των κεφαλαίων των τραπεζών με τα 5 δισ. ευρώ που προβλέπονται γι' αυτό το σκοπό στο πακέτο των 28 δισ. ευρώ είναι επαρκής κάτω από το βασικό μακροοικονομικό σενάριο που προβλέπει θετικό ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης για το 2009, αν και ενδεχομένως χρειαστεί να μη διανεμηθούν μερίσματα αν η Τράπεζα της Ελλάδος θέσει υψηλά τον πήχη των μη υπηρετούμενων δανείων, στο 3,5% του συνόλου όπως είχε δηλωθεί αρχικά.

-
- Αν όμως υλοποιηθούν κίνδυνοι πέραν του βασικού σεναρίου, όπως π.χ. μια μεγάλη μεταβολή (υποτίμηση) των συναλλαγματικών ισοτιμιών στις χώρες της Βαλκανικής, τα ίδια κεφάλαια των ελληνικών τραπεζικών ομίλων κινδυνεύουν να απομειωθούν σημαντικά. Στην περίπτωση αυτή θα απαιτηθούν αυξήσεις κεφαλαίου. Εάν οι ιδιώτες μέτοχοι δεν μπορέσουν να ανταποκριθούν, το δημόσιο θα πρέπει να συμμετάσχει ως ‘έσχατος μέτοχος’ (shareholder of last resort), αυξάνοντας τη συμμετοχή του πέραν των 5 δισ. ευρώ του αρχικού πακέτου, αποκτώντας, αναγκαστικά, τον προσωρινό έλεγχο του τραπεζικού συστήματος. Αυτή είναι μια λύση έκτακτης ανάγκης, που απαιτεί λεπτομερές σχέδιο εισόδου, σχέδιο αναδιάρθρωσης και σχέδιο εξόδου, εξισορροπώντας τα συμφέροντα των ιδιωτών μετόχων με αυτά του δημοσίου.

-
- iii. Το βασικό πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας σήμερα είναι τα ερωτηματικά και η αβεβαιότητα που δημιουργούνται γύρω από τη βιωσιμότητα του τρέχοντος αναπτυξιακού και κοινωνικού προτύπου. Η κρίση απλώς ανέδειξε και φώτισε προβλήματα, τα οποία η μακροχρόνια επιτυχής αναπτυξιακή πορεία της χώρας από το 1995 και μετά και η διεθνής οικονομική ευφορία συγκάλυπταν. Η αύξηση των spreads των ομολόγων του ελληνικού δημοσίου είναι απλώς μια αντανάκλαση, υπερβολικά έντονη ίσως, αυτών των προβλημάτων, τα οποία φωτίστηκαν από την κρίση.

-
-
- Είναι σκόπιμο να αντιμετωπίσουμε την πρόσφατη κρίση ως ευκαιρία ανάλυσης των αδυναμιών του τρέχοντος αναπτυξιακού προτύπου και διατύπωσης ενός νέου, στην ουσία ενός μακροπρόθεσμου προγράμματος δημοσιονομικής, διαρθρωτικής και θεσμικής προσαρμογής. Με το πρόγραμμα αυτό πρέπει να επιδιωχθεί η αποκατάσταση της εμπιστοσύνης της διεθνούς οικονομικής κοινότητας στην ελληνική οικονομία.
 - Είναι φανερό ότι απαιτείται ένα νέο πρότυπο για το μέλλον, που να περιλαμβάνει την οικονομία, την κοινωνία και τους θεσμούς, εξειδικεύοντας στόχους και μέσα επίτευξής τους. Οι τομές που απαιτούνται καλύπτουν τέσσερα κεφάλαια: Δημοσιονομικό, Ανταγωνιστικότητα, Κοινωνικό Κράτος, Θεσμοί.

Στόχοι

- Η Ελλάδα χρειάζεται να αποταμιεύει και να εξάγει περισσότερο (περίπου 10% του ΑΕΠ) καθώς και ένα σημαντικά υψηλότερο ποσοστό απασχόλησης, ιδιαίτερα μεταξύ των νέων.
- Χρειάζεται καλύτερη δημόσια παιδεία σε όλες τις βαθμίδες, ένα πιο αποτελεσματικό και δίκαιο κοινωνικό κράτος και ένα βιώσιμο ασφαλιστικό σύστημα.
- Χρειάζεται να παράγει και να εξάγει πιο ανταγωνιστικά προϊόντα και υπηρεσίες, δηλαδή να μετακινηθεί από προϊόντα και υπηρεσίες χαμηλής τεχνολογίας και ποιοτικού περιεχομένου σε μεσαίας/υψηλής τεχνολογίας και ποιότητας. Πρέπει να συνδυάσει τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα με τα επιτεύγματα της σύγχρονης τεχνολογίας.
- Χρειάζεται να βελτιώσει τους θεσμούς, να επενδύσει στο 'κράτος δικαίου', να προωθήσει τη διαφάνεια, να καταπολεμήσει τη διαφθορά, να εμπνεύσει εμπιστοσύνη τόσο στους πολίτες της όσο και στη διεθνή οικονομική κοινότητα.

Μέσα

- Για να επιτευχθούν όλα αυτά η Ελλάδα χρειάζεται ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις, δημοσιονομικές, κοινωνικές, θεσμικές, στη λειτουργία των αγορών και του ανταγωνισμού.

-
- Η δημοσιονομική προσαρμογή μπορεί να επιτευχθεί με:
 - α) Διαχρονική μείωση των αμυντικών δαπανών, αξιολόγηση και θέσπιση μακροχρόνιων προτεραιοτήτων και στόχων για τις υπόλοιπες, έλεγχο και αξιολόγηση των δαπανών των δημόσιων οργανισμών, των δήμων και των νομαρχιών, εισαγωγή κριτηρίων και στοιχείων ανταγωνισμού, ποιότητας και επιλογής στην προσφορά δημοσίων υπηρεσιών.
 - β) Κατάργηση των ποικίλων εξαιρέσεων και των εξωλογιστικών προσδιορισμών του εισοδήματος στο φορολογικό σύστημα, την υπαγωγή όλων των προσωπικών εισοδημάτων, ανεξαρτήτως πηγής, στην ενιαία φορολογική κλίμακα, φορολογική διοίκηση και ελέγχους σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα, ιδιαίτερα των εξωχώριων (offshore) εταιριών.

-
- Η βιωσιμότητα του διανεμητικού ασφαλιστικού συστήματος, που αποτελεί τον μεγαλύτερο κίνδυνο δημοσιονομικής εκτροπής, απαιτεί ότι ο μέσος μισθός πρέπει να αυξάνεται ετησίως κατά 1.5% - 2% περισσότερο από τη μέση σύνταξη, εξισορροπώντας έτσι τις επιπτώσεις της γήρανσης του πληθυσμού, λαμβάνοντας υπόψη την προβλεπόμενη αύξηση της απασχόλησης.
 - Η ενίσχυση του ανταγωνισμού, της παραγωγής και της επιχειρηματικότητας απαιτεί τη δραστική μείωση της γραφειοκρατίας, του κόστους και του χρόνου συμμόρφωσης στις διοικητικές πράξεις (7% του ΑΕΠ!) το άνοιγμα των κλειστών επαγγελματιών, την αλλαγή του τρόπου χορήγησης των ποικίλων αδειών από τους δημόσιους φορείς με κριτήριο τη μεγιστοποίηση του ανταγωνιστικού οφέλους, την κατάργηση των αναχρονιστικών, ‘κορπορατίστικων’ και πελατειακών περιορισμών στη λειτουργία του ανταγωνισμού (από τις ρυθμίσεις στις αγορές καυσίμων και νωπών προϊόντων μέχρι τις ρυθμίσεις στον ελλιμενισμό κρουαζιερόπλοιων) καθώς και στην είσοδο και έξοδο επιχειρήσεων στους ποικίλους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας.

-
-
- Η εγκαθίδρυση ενός σύγχρονου κοινωνικού κράτους ίσων ευκαιριών απαιτεί:
 - α) Τη σταδιακή θέσπιση ενός ελάχιστου επιπέδου ευημερίας για όλους τους πολίτες
 - β) Ίση πρόσβαση σε υψηλής ποιότητας δημόσια παιδεία, υγεία και πολιτισμό
 - γ) Την προστασία του θεσμού των συλλογικών διαπραγματεύσεων ως στοιχείου κοινωνικής ισορροπίας
 - δ) Την οικονομική ενίσχυση και μεταρρύθμιση της δημόσιας παιδείας σε όλες τις βαθμίδες δίνοντας έμφαση στην κριτική ικανότητα, με εκσυγχρονισμό των προγραμμάτων σπουδών, εισαγωγή κριτηρίων αξιολόγησης και αριστείας, εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών, μεγαλύτερης αυτονομίας στη λήψη αποφάσεων.

-
- Η θεσμική ανασυγκρότηση και η θεμελίωση ενός πραγματικού κράτους δικαίου υποστηρίζονται από:
 - α) Μία ανεξάρτητη δικαιοσύνη, με καλά εκπαιδευμένους δικαστικούς λειτουργούς, ιδιαίτερα σε θέματα αγοράς και επιχειρήσεων
 - β) Ανεξαρτησία των ρυθμιστικών και εποπτικών αρχών, καθώς και της Εθνικής Στατιστικής υπηρεσίας της Ελλάδος
 - γ) Επαγγελματικές, και όχι κομματικές, διοικήσεις δημοσίων επιχειρήσεων και οργανισμών
 - δ) Διαφάνεια, με αυστηρή εφαρμογή των διεθνών λογιστικών προτύπων στους λογαριασμούς των εισηγμένων επιχειρήσεων, τραπεζών, δημοσίων οργανισμών και επιχειρήσεων
 - ε) Την αποκοπή του ομφάλιου λώρου μεταξύ πολιτικών κομμάτων και της δημόσιας διοίκησης

-
- Οι στόχοι και τα μέσα που αναφέρθηκαν πρέπει να ποσοτικοποιηθούν σε ένα δεκαετές πρόγραμμα προσαρμογής (δημοσιονομικό, ανταγωνιστικότητα, θεσμοί, κοινωνικό κράτος) ενώ οι μεταρρυθμίσεις πρέπει να γίνουν ταυτοχρόνως και στους τέσσερις τομείς. Οι μεταρρυθμίσεις που αποβλέπουν στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της παραγωγικής βάσης πρέπει να συνοδεύουν τη δημοσιονομική προσαρμογή. Διαφορετικά, με μόνη τη δημοσιονομική προσαρμογή, θα μειωθεί η ζήτηση και θα αυξηθεί η ανεργία. Παράλληλα, πρέπει να προχωρήσουν οι μεταρρυθμίσεις που αφορούν το κοινωνικό κράτος και τους θεσμούς, ούτως ώστε οι επωφελούμενοι από αυτές να αποζημιώσουν αυτούς που θα ζημιωθούν και δεν διαθέτουν επαρκή εισοδηματική μέσα για να αντιμετωπίσουν την κατάσταση. Διαφορετικά, θα επικρατήσει η αίσθηση της κοινωνικής αδικίας, και θα δημιουργηθούν κοινωνικές συμμαχίες προκειμένου να παρεμποδιστούν οι μεταρρυθμίσεις.

-
- Τα δυνητικά οφέλη από τις μεταρρυθμίσεις είναι σημαντικά, περίπου 10% του ΑΕΠ σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα, και μπορούν να διευκολύνουν δραστικά την απαιτούμενη δημοσιονομική προσαρμογή.
 - Στα μέσα της δεκαετίας του '90 ετέθησαν φιλόδοξοι οικονομικοί και κοινωνικοί στόχοι κάτω από πολύ χειρότερες οικονομικές συνθήκες σε σχέση με τις σημερινές. Το Πρόγραμμα Σύγκλισης του 1994 περιείχε στόχους και μέσα πολιτικής σε επταετή ορίζοντα. Οι οικονομικοί στόχοι επιδιώχτηκε να επιτευχθούν με προσήλωση και επιμονή. Το αποτέλεσμα ήταν να επιτύχει η Ελλάδα τη συμμετοχή της στην Ευρωζώνη, παρά την αρχική, έντονη δυσπιστία των αγορών κυρίως διότι το πολιτικό σύστημα της χώρας συνέλαβε τα μηνύματα των καιρών και συμπεριφέρθηκε ανάλογα. Ακριβώς ίδια είναι η πρόκληση και σήμερα.